

**VODIČ ZA PRAVNO
PREPOZNAVANJE RODA
U CRNOJ GORI**

VODIČ ZA PRAVNO PREPOZNAVANJE RODA U CRNOJ GORI

Izdavač:
Asocijacija Spektra

Dizajn i grafička priprema za štampu:
studio liv

Ilustracije:
Vecteezy, Freepic

Mart, 2021.

This project was funded through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

Ovaj projekat je finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

SADRŽAJ

Uvod / 5

Identiteti i terminologija / 7

Značaj pravnog prepoznavanja roda / 15

Pravni sistem Crne Gore / 17

Medjunarodno pravo i preporuke / 21

Pitanja i odgovori / 25

Zaključak / 37

O Spektri / 39

1. UVOD

Pravno prepoznanje roda transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih (TIRV) osoba u Crnoj Gori je procedura od ključnog značaja za poštovanje ljudskih prava TIRV osoba, te dostojanstven život zaštićen od nasilja i diskriminacije. Međutim, posjedovanje ličnih dokumenata i oznake roda koja je u skladu sa rodnim identitetom, za zajednicu transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba, još uvijek moguće samo uz dokaz o sterilizaciji. U Strategiji za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori za period 2019-2023, usvojenoj u aprilu 2019. godine od strane Vlade Crne Gore, propisana je obaveza usvajanja normativnog okvira pravnog prepoznanja roda koji će biti u skladu sa međunarodnim standardima i obavezama, ali i najboljim praksama, što podrazumijeva pravno prepoznanje roda bazirano na samoodređenju. Proces zagovaranja za pravno prepoznanje roda baziranog na samoodređenju je započeo još 2015. godine, od strane Queer Montenegro i programa za promociju i zaštitu ljudskih prava trans osoba koji je funkcionisao u okviru organizacije, kao i NVO Juventas, te nastavljen od strane Asocijacije Spektra nakon njenog osnivanja, a uz podršku navedenih organizacija. Ovo zagovaranje je uključivalo saradnju sa svim relevantnim Ministarstvima, donosiocima/teljicama odluka, te njihovu edukaciju sa ciljem razumijevanja trans identiteta, prava na samoodređenje i značaja pravnog prepoznanja roda.

Pred vama se nalazi “Vodič za pravno prepoznanje roda”, koji ima za cilj da približi svim zainteresovanim stranama značaj pravnog prepoznanja roda za transrodnu, rodno varijantnu i interpolnu zajednicu, kao i da odgovori na najčešća pitanja vezana za sami proces pravnog prepoznanja roda. U “Vodiču” je dat kratak pregled međunarodnog pravnog okvira i međunarodnih preporuka u odnosu na pravno prepoznanje roda, kao i suština pravnog prepoznanja roda baziranog na samoodređenju. Vodič je kreiran na osnovu analize “Pravno prepoznanje rodnog identiteta u pravnom sistemu Crne Gore”, te prijedloga Zakona o rodnom i polnom identitetu, čiji su autori doc. dr Ilija Vukčević i mr Milorad Marković, a koji su kreirani u saradnji sa Asocijacijom Spektra, LGBTIQ Asocijacijom Queer Montenegro i NVO Juventas, uz podršku delegacije EU u Crnoj Gori i Ministarstva javne uprave, inicijalno 2016. godine., te dopunjeni 2020. Godine, kao i iskustva Asocijacije Spektra u zaštiti i promociji ljudskih prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba u Crnoj Gori i regionu.

Vodič je kreiran uz podršku ambasade SAD-a u Podgorici, kroz projekat “Trans equality through trans empowerment”.

2. IDENTITETI I TERMINOLOGIJA¹

► **POL** predstavlja skup tjelesnih karakteristika na osnovu kojih nam društvo dodjeljuje jednu kategoriju: muški ili ženski pol. Te karakteristike su: polni hromozomi, polne žlijezde i hormoni, spoljašnji i unutaršnji polni organi, kao i sekundarne polne karakteristike.

Muški pol tradicionalno u medicini podrazumijeva XY polne hromozome, viši nivo testosterona, testise, prostatu i penis, kao i veću maljavost, bradu, „muški tip građe“ - uže kukove, šira ramena, razvijeniju muskulaturu.

Ženski pol medicina opisuje posjedovanjem XX polnih hromozoma, višim nivoom estrogena, jajnika, materice i vagine, kao i manjom maljavošću, nedostatkom dlaka na licu, „ženskim tipom građe“ - širi kukovi, uža ramena, dojke, nerazvijena muskulatura.

Postoje muškarci koji nemaju malje, nemaju bradu ili imaju rijetku bradu, imaju šire kukove i uža ramena, imaju više masti, manje razvijenu muskulaturu, visočije glasove, kao i penise različitih veličina. Postoje muškarci koji su rođeni sa 45 XO, 47XXY, 45X/46XX, 46XY/47 hromozomima; koji imaju testise razvijene u različitom stepenu, imaju ostatke jajnika, dok neki imaju vagine. Neke osobe su rođene sa XY hromozomima, ali im od samog rođenja tijelo ima tipičan ženski izgled.

¹ Asocijacija Spektra je za potrebe edukacije institucija i opšte javnosti, a uz konsultaciju transrodne i interpolne zajednice Crne Gore i regiona, razvila terminologiju koja na poštujući i adekvatan način adresira živote i stvarnosti transrodnih i interpolnih osoba.

Muškarci koji su rođeni sa različitim varijacijama polnih karakteristika koje su opisane se zovu **interpolni muškarci**. Nekada, na rođenju, ljekari/ke odluče da je ovakva beba “ne-definisanog” pola, te da joj je najbolje odrediti ženski pol, pa urade operacije “korekcije pola”. U mnogo slučajeva ovakve bebe kad odrastu shvate da se osjećaju kao muškarci (često ni ne znajući šta im je urađeno pri rođenju), te uđu u proces prilagođavanja pola.

Neki muškarci se rode kao bebe koje su tipično opisane kao bebe ženskog pola, a kasnije tokom života shvate da se osjećaju kao muškarci. Ove osobe se zovu **trans muškarci**. Neki trans muškarci odluče da uđu u proces prilagođavanja pola, a neki ipak ne, ali odluče da žive kao muškarci, bez fizičkih promjena.

Postoje žene koje imaju malje, imaju dlake po licu, imaju uže kukove i šira ramena, imaju manje masti, više razvijenu muskulaturu, dublje glasove, kao i vagine koje različito izgledaju. Postoje žene koje su rođene sa 45 XO, 47XXY, 45X/46XX, 46XY/47 hromozomina; koji imaju jajnike razvijene u različitom stepenu, imaju unutrašnje testise, dok neke imaju penise. Neke žene su rođene sa XX hromozomima, ali im od samog rođenja tijelo ima tipičan muški izgled.

Žene koje imaju neke od navedenih varijacija polnih karakteristika se zovu **interpolne žene**. Nekada, na rođenju, ljekari/ke procijene da je ovakva beba “ne-definisanog” pola, te da joj je najbolje odrediti muški pol, pa urade operacije “korekcije pola”. U mnogo slučajeva ovakve bebe kad odrastu shvate da se osjećaju kao žene (često ni ne znajući šta im je urađeno pri rođenju), te uđu u proces prilagođavanja pola.

Neke žene se rode kao bebe koje su tipično opisane kao bebe muškog pola, a kasnije tokom života shvate da se osjećaju kao žene. Ove osobe se zovu **trans žene**. Neke trans žene odluče da uđu u proces prilagođavanja pola, a neke ipak ne, ali odluče da žive kao žene, bez fizičkih promjena.

Proces prilagođavanja pola može podrazumijevati uzimanje hormonske terapije, neke od operacija (npr. uklanjanje grudi/ ugradnju grudi; operacije uklanjanja reproduktivnih organa i/ili rekonstrukciju polnih organa – pravljenje vagine ili penisa); može podrazumijevati sve to zajedno, ali i ništa od ovoga, već samo življenje u društvu onako kako se osoba osjeća. Odluka o ulasku u proces prilagođavanja pola zavisi od mnogo faktora, ne isključivo od želje osobe da pristupi intervencijama prilagođavanja svog tijela. Nekada osoba odluči da ne uđe u proces prilagođavanja pola zbog visokog nivoa nasilja koji doživljava i straha od intenziviranja istog, teške finansijske situacije i straha od nemogućnosti zapošljavanja, nemogućnosti pristupa adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, zdravstvenih razloga, izostanka podrške u okolini, straha od dalje diskriminacije, i mnogih drugih. Odluka o ulasku u tranziciju, kao i o intervencijama kojima osoba želi da pristupi, jako je kompleksna i nosi određene specifičnosti karakteristične za svaku osobu individualno. Stoga, jako je važno da zdravstveni/e radnici/e njeguju afirmativan pristup, koji uvažava individualne potrebe osobe, te pruža podršku osobi da donese informisanu odluku koja će doprinijeti njenom kvalitetu zdravlja i života.

RODNI IDENTITET je unutrašnji osjećaj kojim osoba sebe doživljava rodno. Podrazumijeva sopstveni osjećaj identiteta kao maskulinog, femininog ili neke od kombinacija istih.² Rodni identiteti može biti isti ili drugačiji od pola pripisanog na rođenju.³

Osoba može da se rodi kao beba ženskog pola i da se osjeća kao žena. Ova osoba je **CISRODNA ŽENA**. Osoba može da se rodi kao beba muškog pola i da se osjeća kao muškarac. Ova osoba je **CISRODAN MUŠKARAC**.

TRANSRODNE OSOBE su osobe čiji se rodni identitet i/ili rodno izražavanje razlikuju od društveno uslovljenih rodni normi vezanih uz pol pripisan na rođenju.⁴

Osoba koja se rodila kao beba ženskog pola, ali se osjeća kao muškarac je **TRANS MUŠKARAC**.

Osoba koja se rodila kao beba muškog pola, ali se osjeća kao žena je **TRANS ŽENA**.

Osoba koja se rodila kao beba bilo kojeg pola, ali se ne osjeća ni kao muškarac ni kao žena, ili se osjeća i kao muškarac i kao žena, ili se definiše potpuno izvan binarnih (žensko-muških) normi je **NEBINARNA OSOBA**.

INTERPOLNE OSOBE su osobe čije polne karakteristike ne pripadaju jasno definisanoj muškoj ili ženskoj kategoriji, ili pripadaju objema kategorijama.⁵

2 Morrow, D. F. , Messinger, L. (2006). Sexual Orientation and Gender Expression in Social Work Practice, ISBN 0231501862

3 Campaign, Human Rights. "Sexual Orientation and Gender Identity Definitions".

4 Altilio, T., Otis-Green, S. (2011). Oxford Textbook of Palliative Social Work. Oxford University Press. p. 380. ISBN.

5 Ghattas., D.C. (2015): How to be a great intersex ally: a toolkit for NGOs and decision makers. ILGA Europe, OII Europe

Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, koje smo već opisali/e gore, a osjeća se kao žena je **INTERPOLNA ŽENA**.

Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, a osjeća se kao muškarac je **INTERPOLNI MUŠKARAC**.

Osoba koja se rodila kao beba različitih polnih varijacija, a ne osjeća se ni kao žena ni kao muškarac, ili se osjeća i kao žena i muškarac, ili se definiše potpuno izvan binarnih (žensko ili muško) normi, je **INTERPOLNA NEBINARNA OSOBA**.

INTERPOLNE OSOBE čiji je rodni identitet drugačiji od pola koji im je pripisan na rođenju, nazivaju se **INTERPOLNE TRANS OSOBE**.

Dakle, interpolnoj osobi može biti određen ženski pol na rođenju, ali je rod osobe muški. Ovakva osoba se zove **INTERPOLNI TRANS MUŠKARAC**.

S druge strane, interpolnoj osobi može biti određen muški pol na rođenju, ali je rod osobe ženski. Ovakva osoba se zove **INTERPOLNA TRANS ŽENA**.

RODNO IZRAŽAVANJE je način na koji izražavamo svoje rodne identitete. Osobe svih nabrojanih identiteta mogu izražavati sebe na različite načine. Neke žene bilo kojeg rodnog identiteta i/ili polnih karakteristika (cisrodne, transrodne, interpolne) izražavaju sebe onako kako društvo percipira kao „ženstveno“, dok neke onako kako društvo percipira kao „maskulino“, neke miješano, a neke zavisno od osjećaja, raspoloženja i situacije. Isto važi i za muškarce (cisrodne, transrodne i interpolne). Kakvo god rodno izražavanje da osoba ima, ono ne određuje njen rodni identitet niti govori o njoj kao osobi.

SEKSUALNOST je potpuno odvojena od pola i rodnog identiteta.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA podrazumijeva emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka jednom polu/rodu, nijednom polu/rodu, dva ili više pola/roda.⁶

Sve navedene osobe mogu biti heteroseksualne (strejt), homoseksualne (gej i lezbejke), biseksualne, panseksualne, aseksualne ili ne definisati svoju seksualnost uopšte.

HETEROSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka rodu i/ili rodnom izražavanju drugačijem od svog. Primjera radi, žena bilo kojeg rodnog identiteta, rodnog izražavanja i/ili polnih karakteristika, koju privlače muškarci bilo da su cisrodni, transrodni i/ili interpolni, je heteroseksualna.

HOMOSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka istom rodu. Npr. Muškarac (bilo da je cisrodan, transrodan i/ili interpolan) kojeg privlače muškarci, bez obzira na njihov rodni identitet, rodno izražavanje i/ili polne karakteristike, je homoseksualan (gej).

BISEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka dva roda (muškom i ženskom). Pr. Muškarac (cis, trans, inter) kojeg privlače i muškarci (cis, trans, inter) i žene (cis, trans, inter) je biseksualan.

PANSEKSUALNE OSOBE osjećaju emotivnu, romantičnu i/ili seksualnu privlačnost ka više rodova i/ili rodnih izražavanja. Pr. Žena, muškarac ili nebinarna osoba (bilo kojeg rodnog identiteta, rodnog izražavanja i/ili polnih karakteristika) kojeg/u privlače osobe nezavisno od roda/rodnog izražavanja/pola je panseksualna/an.

ASEKSUALNE OSOBE mogu osjećati emotivnu i/ili romantičnu privlačnost prema drugim osobama, ali ova privlačnost ne mora biti realizovana kroz seksualnu praksu.

⁶ American Psychological Association. (2008). Answers to your questions: For a better understanding of sexual orientation and homosexuality. Washington, DC: Author.

Važno je imati na umu da osoba definiše svoju seksualnu orijentaciju u skladu sa sopstvenom percepcijom sebe, te da nema šablona po kojem možemo pretpostaviti nečiju seksualnost. Seksualnost obuhvata mnoge aspekte života, kao što su privlačnost prema osobi, seksualnu praksu i sopstvenu seksualnu identifikaciju. Do skoro, istraživači/ce su se fokusirali/e u svojim istraživanjima samo na jedan od pomenutih aspekata ili dimenzija, kako bi lakše kategorizovali/e osobe. Međutim, to pojednostavljuje stvarnost. Npr. Osoba se može identifikovati kao heteroseksualna, dok istovremeno svjedoči o povremenim odnosima sa partnerima/kama istog pola/roda.⁷

7 Kaestle, C. E. (2019) Sexual Orientation Trajectories Based on Sexual Attractions, Partners and Identity: A longitudinal Investigation From Adolescence Through Young Adulthood Using a U.S. Representative Sample. <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1577351>

3. ZNAČAJ PRAVNOG PREPOZNAVANJA RODA

▶ Pravno priznavanje roda je službeno prepoznavanje rodnog identiteta osobe, uključujući oznaku roda i ličnog imena u javnim registrima i ključnim ličnim dokumentima. Evropski sud za ljudska prava više je puta donio odluku o priznavanju rodnog identiteta i njegovim uslovima, jačajući ljudska prava trans osoba, naime pravo na privatni i porodični život, pravo na pravično suđenje i pravo na nediskriminaciju.

Identifikacioni dokumenti koji odražavaju nečiji autentični identitet ključni su za svaku osobu. Bez niza odgovarajućih dokumenata poput pasoša, lične karte, matičnog broja ili bankovne kartice, osnovno funkcionisanje i učestvovanje u društvu postaju vrlo teški. Za mnoge TIRV osobe orodnjene informacije u ovim dokumentima, uključujući ime, oznaku roda ili jedinstveni matični broj koji sadrži rodnu oznaku, stalni su izvor nelagode, te izazivaju diskriminaciju i nerijetko nasilje. Kad god osoba mora pokazati ličnu kartu, predstavljanje ovih dokumenata znači da mora otkriti svoj rodni identitet, čak i u vrlo neprikladnim situacijama, što može izazvati ponižavanje, diskriminaciju i nasilje. Naročito zabrinjava to što smještaj u bolnice, institucije za azilante/kinje i tražioce/teljke azila, ili pritvor/zatvor u većini zemalja zavisi od oznake roda u ličnim dokumentima. Posljedice smještaja na pogrešno odjeljenje mogu se kretati od diskriminacije u pristupu njezi, do prijetnji

životu i sigurnosti osobe. Pored toga, trans osobe su često osumnjičene za prevaru i upotrebu falsifikovanih dokumenata, što ih dodatno stavlja u nezavidan položaj.

Rodni identitet osobe je *“jedno od najintimnijih područja privatnog života osobe”*, kaže Evropski sud za ljudska prava (ECHR)⁸. Za mnoge trans osobe, koje nemaju odgovarajuće lične dokumente znači da se njihov rodni identitet neprestano uvlači u javnu sferu. Možete li zamisliti da doživljavate nejednak tretman i da su vaš rod i autentičnost vašeg identiteta u kontinuitetu ispitivani, kada god pokušavate putovati, otvoriti bankovni račun, započeti novi posao ili podnijeti žalbu? Ovo su samo neke od situacija sa kojima se transrodne osobe svakodnevno susrijeću, a koje im narušavaju pravo na dostojanstven život. Upravo iz tog razloga, neophodno je da pravno prepoznanje roda bude regulisano normativnim okvirom, kao jednostavna administrativna procedura, bazirana na samoodređenju, uz puno poštovanje ličnog i tjelesnog integriteta transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba.

⁸ Van Kück v. Germany (Application no. 35968/97 ECtHR)

4. PRAVNI SISTEM CRNE GORE

Pravni okvir u Crnoj Gori u odnosu na prava LGBTI osoba je značajno napredovao u posljednjih 10 godina, od momenta započinjanja intenzivne javne diskusije o ljudskim pravima LGBTI osoba.⁹ Ovaj napredak ogleda se u značajnom stepenu smanjenja nivoa diskriminacije i nasilja prema LGBTI osobama, kao i znatno većem stepenu prihvatanja LGBTI osoba u društvu Crne Gore. U nastavku slijedi pregled zakonske regulative koja pruža zaštitu ljudskih prava transrodnim i interpolnim osobama, te slučajeva kršenja istih koji su i dalje prisutni u crnogorskom društvu kako na društvenom, tako i institucionalnom nivou.

Ustav Crne Gore¹⁰ garantuje zaštitu ljudskih prava i sloboda (čl. 6),, zabranjuje izazivanje ili podsticanje mržnje po bilo kom osnovu (čl. 7), kao i direktnu i indirektnu diskriminaciju na bilo kom osnovu (čl. 8), kreirajući na taj način i osnovu za zaštitu ljudskih prava LGBTI osoba, te potvrđuje obavezu Crne Gore da poštuje međunarodne standarde u tom kontekstu (čl. 9). Takođe, Ustav garantuje da se privremena ograničenja ljudskih prava i sloboda ni u kom slučaju ne mogu vršiti na osnovu pola, nacionalnosti, rase, vjere, jezika, etničkog ili društvenog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva (čl. 25), a takođe propisuje i pravo na privatni i porodični život (čl. 40), te zaštitu dostojanstva i sigurnosti čovjeka, kao i fizičkog i psihičkog integriteta (čl. 28).

⁹ 2003. Godine, prva LGBT organizacija pod imenom "Slobodna duga" je započela svoje aktivno djelovanje. Sveobuhvatna diskusija o ljudskim pravima LGBTI osoba, započela je 2009. Godine, kada je NVO Juventas započela implementaciju projekta "Crna Gora - svijetla tačka na gej mapi".

¹⁰ Ustav Crne Gore, Službeni list Crne Gore, br. 1/2007 i 38/2013

Zakon o zabrani diskriminacije¹¹ striktno zabranjuje diskriminaciju po osnovi seksualne orijentacije, rodnog identiteta i interseksualnih karakteristika (čl. 9a), uz jasno objašnjenje navedenih pojmova. Dodatno, isti zakon definiše govor mržnje kao poseban oblik diskriminacije po navedenim osnovama.

Krivični zakon¹² definiše seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao otežavajuće okolnosti u slučajevima zločina iz mržnje, kao i govora mržnje (čl. 41a i čl. 443).

Zakon o rodnoj ravnopravnosti¹³ takođe garantuje zaštitu na osnovi rodnog identiteta, kroz zaštitu ne samo muškaraca i žena, već i “osoba različitih rodničkih identiteta” jednako u svim sferama socijalnog života, te zabranjuje diskriminaciju osobe na osnovi “promjene pola” (čl. 1 i čl. 4).

Zakon o zdravstvenom osiguranju¹⁴ pruža pravo transrodnim osobama na zdravstvenu zaštitu u pogledu procesa prilagođavanja pola (čl. 16), koja je pokrivena iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, uz učešće (participaciju) (čl. 17) koju propisuje Fond uz saglasnost Ministarstva zdravlja.

11 Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list Crne Gore, br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon, 18/2014 i 42/2017

12 Krivični zakon, Službeni list Crne Gore, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i Sl.CG. br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr.zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015-dr. Zakon i 44/2017

13 , Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Službeni list Crne Gore, br. 46/2007 i Sl.CG. br. 73/2010 - dr.zakon, 40/2011 - dr. zakon i 35/2015

14 Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju, Službeni list Crne Gore, br. 6/2016, 2/2017, 22/2017, 13/2018 i 67/2019

Pravilnik o utvrđivanju medicinskih razloga za promjenu pola¹⁵

donesen je od strane Ministarstva zdravlja, te definiše kriterijume za pristup pravu na pokrivanje troškova procesa prilagođavanja pola kroz obavezno zdravstveno osiguranje. Na osnovu pravilnika, medicinski razlozi za promjenu pola osiguranog lica utvrđuju se: pregledom na nivou primarne zdravstvene zaštite, pregledom i dijagnostikovanjem doktora specijaliste interne medicine (opšta interna medicina, endokrinologija), doktora specijaliste hirurgije (opšta hirurgija, plastična i rekonstruktivna hirurgija, urologija i ginekologija), po potrebi i drugih doktora specijalista ili specijalista užih grana medicine, izvještajem psihijatra i psihologa, i socijalnom anamnezom socijalnog radnika. Mišljenje o postojanju medicinskih razloga za promjenu pola osiguranog lica daje konzilijum doktora medicine odgovarajuće specijalnosti Kliničkog centra Crne Gore. Pravilnik obezbjeđuje mogućnost pristupanja procesu prilagođavanja pola transrodnim osobama starijim od 16 godina.

Pravno prepoznanje roda u Crnoj Gori sprovodi se kroz implementaciju **Zakona o matičnim registrima**¹⁶ (čl. 6) koji omogućava trans osobama da promijene oznaku pola, ali bez jasnih smjernica o samoj proceduri, što u praksi onemogućava transrodnim osobama promjenu oznake pola bez prethodno obavljene sterilizacije. Članom 14 istog zakona je propisano da se podatak upisan u matični registar mijenja, dopunjava ili briše na osnovu izvršne, odnosno pravosnažne odluke organa nadležnog za odlučivanje o promjeni ličnog stanja. Procedura donošenja i kriterijumi za odlučivanje nijesu

¹⁵ Pravilnik o utvrđivanju medicinskih razloga za promjenu pola, Službeni list Crne Gore, br. 14/2012

¹⁶ Zakon o matičnim registrima, Službeni list Crne Gore, br. 47/2008, 41/2010, 40/2011 - dr. zakon i 55/2016

propisani podzakonskim aktima, a ni zakonskim tekstom, što ostavlja pravnu prazninu u pogledu primjene odredbe člana 6 Zakona o matičnim registrima u dijelu izmjene registra u slučaju „promjene pola“. Nedostatnost pravnog okvira ukazuje na neusklađenost pravnog sistema sa standardima ECHR i pretpostavlja nužnost regulisanja ovog pitanja u hitnom postupku. U suprotnom, pored same činjenice kršenja prava interpolnih osoba, Crna Gora se može ubrzo suočiti i sa kritikom u formi presude ECHR u formi presude protiv Crne Gore.

Zakon o ličnom imenu¹⁷ propisuje se mogućnost promjene ličnog imena ili samo prezimena ili samo imena nakon promjene porodičnog ili ličnog statusa (usvojenje, utvrđivanje očinstva ili materinstva, sklapanje, razvod ili poništenje braka), dakle ne propisuje se transrodnost kao lični status (čl. 9). No ostavljen je prostor da do promjene ličnog imena dođe po zahtjevu crnogorskog državljanina. Ova odredba, iako neodređena, daje mogućnost promjene imena transrodnoj osobi, ali se samo odlučivanje ostavlja diskrecionom pravu donosioca odluke po zahtjevu. Promjena ličnog imena maloljetnog lica, moguća je samo uz saglasnost roditelja i u slučaju kada se ono vrši po osnovu zahtjeva crnogorskog/e državljanina/ke. Sa druge strane, Pravilnikom o utvrđivanju medicinskih razloga za promjenu pola propisuje se mogućnost promjene pola i maloljetnom licu starijem od 16 godina. Ova neusklađenost dodatno potvrđuje nedostatnost cjelokupnog pravnog sistema sa aspekta prava na pravno prepoznavanje rodnog identiteta.

¹⁷ Zakon o ličnom imenu, "Sl. list CG", br. 47 od 7. avgusta 2008, 40/11, 55/16

5. MEĐUNARODNO PRAVO I PREPORUKE

▶ Za ljudska prava transrodnih i interpolnih osoba od velikog su značaja međunarodna dokumenta, koja predstavljaju osnovu za poštovanje ljudskih prava rodno i polno različitih osoba, a na kojima se temelje pravna i strateška dokumenta Crne Gore:

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda¹⁸ (Rim 04.11.1950.godine) kojom se uređuje zabrana diskriminacije i uživanje prava i sloboda bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status

Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama br. (2010)/5, o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta¹⁹, kojima se preporučuje ukidanje

¹⁸ The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 1950. Dostupno na: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>

¹⁹ Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5>

zakonodavnih i drugih mjera koje za posljedicu imaju diskriminaciju LGBT osoba, kao i da usvoje i sprovedu mjere koje će služiti borbi protiv diskriminacije, poštovanju ljudskih prava i promovisanju tolerancije

Rezolucija Evropskog parlamenta o pravima interpolnih osoba (2018(2878)(RSP))²⁰, kojom se sve Evropska Komisija i sve države članice pozivaju na kreiranje legislative koja će regulisati ljudska prava interpolnih osoba, oštro osuđuje operativne zahvate „normalizacije“ nad interpolnim osobama, ukazuje na neophodnost obezbjeđivanja adekvatne zdravstvene i socijalne zaštite, poziva na depatologizaciju interpolnih osoba, te ukazuje na značaj saradnje između država članica i organizacija koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava interpolnih osoba, te podrške radu ovakvih organizacija;

Rezolucija Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 2191 (2017) o promociji ljudskih prava i eliminaciji diskriminacije prema interpolnim osobama²¹, poziva države članice da rade na podizanju svijesti o diskriminaciji interpolnih osoba, zabrane medicinske intervencije „normalizacije“ bez prethodne saglasnosti interpolnih osoba, a koje nisu zdravstveno indikovane, unaprijedi pristup zdravstvenoj zaštiti interpolnih osoba, obezbijedi pravno priznanje roda bazirano na samoodređenju, te dalje radi na eliminaciji diskriminacije interpolnih osoba kroz sprovođenje istraživanja i kampanja podizanja svijesti;

20 European parliament resolution on rights of intersex persons (2018)2878) (RSP)), Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0128_EN.html?redirect

21 Concil of Europe Parliamentary Assembly Resolution 2191 (2017): Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people, Dostupno na: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=24232&lang=en>

Rezolucija Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 2048 (2015): Diskriminacija trans osoba u Evropi²², poziva zemlje članice da obezbijede adekvatne mehanizme u borbi protiv diskriminacije transrodnih osoba, sprovede istraživanja o diskriminaciji trans osoba, uključujući organizacije koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava transrodnih osoba u kreiranje i sprovođenje politika koje se tiču ljudskih prava trans osoba, te da obezbijede adekvatan pristup pravnoj zaštiti, pravnom prepoznavanju roda na temelju samoodređenja, kao i sprovede kampanje podizanja svijesti i edukacije profesionalaca/kinja različitih struka, a u vezi sa ljudskim pravima transrodnih osoba;

Praksa Evropskog suda za ljudska prava u predmetu A.P., Garçon and Nicot v. France²³ je ključna zbog donošenja stava da uslov nepovratnosti transformacije izgleda (sterilizacija) krši pravo na privatnost. Odlučujući u ovom predmetu, Sud „u potpunosti prihvata da zaštita principa nedostupnosti/nedodirljivosti ljudskog tijela, garancija pouzdanosti i konzistentnosti građanskog statusa i zahtjev za pravnom sigurnošću, spadaju u opšti interes. Međutim, nalazi da je u ime tako shvaćenog opšteg interesa, francusko pozitivno pravo, važeće u to vremenu predmetnih slučajeva, transrodne osobe koje nijesu željele da izvrše potpunu promjenu pola su postavljene pred nerješivu dilemu: bilo da se podvrgnu, protiv svoje volje, sterilisanju ili operaciji ili tretmanu koji će vrlo vjerovatno imati efekte ove prirode, i odreći se ostvarivanja svog prava na poštovanje svog fizič kog integriteta u punoj mjeri,

22 Concil of Europe Parliamentary Assembly Resolution 2048 (2015): Discrimination against transgender people in Europe, Dostupno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736>

23 (Applications nos. 79885/12, 52471/13 and 52596/13), 6 April 2017

koje podpada pod pravo na poštovanje privatnog života, zagarantovano članom 8 Konvencije; ili da se odreknu priznavanja svog rodnog identiteta i, prema tome, potpunog ostvarivanja istog prava (člana 8 Konvencije) “(§ 132). Sud smatra da je to poremetilo fer ravnotežu koju su države ugovornice dužne da održavaju između opšteg interesa i interesa zainteresovanih lica.

6. PITANJA I ODGOVORI²⁴

▶ Kada se raspravlja o postupcima za prepoznavanje roda i kako ga ih pravno urediti, postoje određeni stereotipi i strahovi koji se javljaju. U nastavku se obrađuje niz čestih mitova, sa odgovorima na ista.

SIGURNOST I BEZBJEDNOST

Nakon krivičnog ili prekršajnog djela, počilnac/teljka će zloupotrijebiti proceduru pravnog prepoznanja roda da sakrije svoj identitet i izbjegne pravdu

▶ Pitanje zloupotrebe pravnog prepoznanja roda sa ciljem izbjegavanja zakona je jedno od najčešćih pitanja, ali u potpunosti neutemeljeno u praksi. Čak ako su se takvi slučajevi zloupotrebe i dogodili (iako nijesu dokumentovani), važno je imati na umu da snošenje odgovornosti za počinjeno krivično/prekršajno djelo, kao ni identifikacija počinioca/teljke ne zavisi od oznake roda u ličnim dokumentima osobe, naročito sa unapređenjem tehnologije u odnosu na načine identifikacije. Strah od toga da bi počinioci/teljke zloupotrijebili postupak radi lažiranja svog identiteta kako bi izbjegli krivično/

24 R. Kohler, J. Ehrh. (2016). Legal gender recognition in Europe, 2nd revised edition. Transgender Europe, Berlin.

prekršajno gonjenje nije dokumentovan u zemljama sa dostupnim procedurama pravnog prepoznanja roda baziranog na samoodređenju. Ispostavilo se tako da rod nije imao značaja za bezbjedonosne politike i bio je pravno beznačajan podatak u svakodnevnom životu i pravnom prometu. Zloupotreba zakona je univerzalna, te se moguća svuda i stalno, ali ne može biti validan razlog za negiranje i uskraćivanje ljudskih prava određenoj grupi stanovništva. Iskustvo pokazuje da oni koji traže priznavanje roda donesu takvu odluku nakon dugih godina internog procesa samoprihvatanja. Identifikacija počinioca/teljki krivičnih/prekršajnih djela danas sve više uključuje digitalnu tehnologiju, čime je značajno smanjena mogućnost zloupotrebe zakona.

Osoba muškog pola osuđena na izdržavanje zatvorske kazne će tražiti priznavanje roda samo da bi se mogla prebaciti u ženski zatvor.

► Iskustva u mnogim zemljama pokazuju, da se trans žene suočavaju s visokim nivoom rizika od diskriminacije i nasilja u pritvoru, od strane drugih zatvorenika ili zatvorskog osoblja. Smještanje trans žena na muška odjeljenja, dovodi ih u direktan rizik od silovanja, psihološkog i fizičkog nasilja, koji mogu završiti i fatalnim ishodom. Dodatno, nedostatak dokumentovanih slučajeva o zloupotrebama u odnosu na zatvorski sistem, ukazuju na činjenicu da su ovakve zloupotrebe malo vjerovatne, naročito u izrazito patrijarhalnim sredinama.

Seksualnim prijestupnicima će biti lakši pristup ženskim kupatilima i toaletima

► Dokazi pokazuju da se transrodne osobe suočavaju s nasiljem kad su prisiljene na upotrebu kupatila ili toaleta koji ne odgovaraju njihovom rodnom identitetu. To može uzroko-

vati osjećaj zastrašivanja i strah od nesigurnosti. Nadalje, mišljenje da su transrodne osobe same po sebi kriminalne osobe je transfobičan. Dostojanstvo i sigurnost svake osobe, uključujući transrodne osobe, trebala bi biti prioritet. Iskustva zemalja sa procedurama pravnog prepoznanja roda zasnovanim na samoodređenju pokazuju da su ove vrste zlostavljanja pretjerane, nerealne i neutemeljene u stvarnosti. Takvi scenariji zloupotreba često su podstaknuti psihološkim strahom da bi zastarjeli patrijarhalni društveni sistem uzdrmala grupa osoba koje izlaze iz rodnih okvira. Muškarci se posebno plaše da patrijarhalne strukture i muške privilegije postanu očigledne i time ranjive.

DRUŠTVO

„Žene“ i „muškarci“ će nestati, a socijalno funkcionisanje će patiti

▶ Propitivanje pojmova „muškarac“ i „žena“ nije samo po sebi negativno i nezaobilazan je dio društvenog napretka. Propitivanje ovih pojmova, kao i rodnih normi uopšte, nije povezano s ukidanjem invazivnih medicinskih zahtjeva poput sterilizacije, već s razvojem ljudskih prava i poštovanjem različitosti i jednakosti. Takođe, svijet nije završio u zemljama s pristupačnim procedurama pravnog prepoznavanja roda i većina ljudi se i dalje identifikuje kao muškarci ili žene, što ukazuje na činjenicu da njihovo postojanje nije ugroženo.

Slobodan izbor oznake roda u ličnim dokumentima za sve predstavlja kraj politikama i mjerama za jednakost žena

▶ Ukidanje restriktivnih postupaka za priznavanje roda ne utiče na mjere podrške ženama i ženskim pravima. Zakoni

koji tretiraju rodnu ravnopravnostu i propisuju afirmativne akcije u ovom polju, npr. za samohrane majke, žene u sektorima sa niskim primanjima itd., mogu nastaviti postojati na sličan način kao mjere nediskriminacije za druge manjinske grupe, bez obzira na postojanje prava na samoodređenje.

Potreban nam je binarni koncept roda iz statističkih razloga

▶ Obavezna registracija roda u skladu sa polom pripisanim na rođenju osobe nije potrebna iz statističkih razloga. Moguće je voditi statistiku uvažavajući i rod i pol osobe, čime se dobijaju potpuniji podaci, koji omogućavaju da statistika adresira specifičnosti određenih grupa stanovništva. Nadalje, drugi kriterijumi za pozitivne mjere (poput invaliditeta, etničkog porijekla, vjere, siromaštva) mogu biti sociološki registrovani na osnovu samoodređenja. Rod je jedna od osnovnih karakteristika važnih za praćenje diskriminacije, te je neophodno da uvažava pravo na samoodređenje, kako bismo raspolagali tačnim podacima koji dalje mogu usmjeravati politike i strategije.

Premalo je trans osoba i postojanje posebnih propisa za njih je pretjerano

▶ Pripadnici manjine, bez obzira na svoju brojnost, imaju pravo na zaštitu svojih osnovnih ljudskih prava. Nacionalna i evropska sudska praksa više je puta potvrdila da je rodni identitet jedno od najintimnijih područja privatnog života neke osobe, a samim tim i zaštićen pravom na zaštitu privatnosti i porodičnog života.

Zakon o pravnom prepoznanju roda omogućio bi da broj trans osoba poraste

▶ Nakon uvođenja pravnog prepoznanja roda baziranog na samoodređenju, broj transrodnih osoba koje su iskoristile dato pravo na Malti se povećao (druge zemlje izvještavaju o nečem sličnom), sa 21 slučaja u 15 godina na 60 slučajeva u prvoj godini zakona. Ovo se može činiti kao visok procenat; međutim, u cjelini se slaže sa prosječnim udjelom trans osoba u određenoj populaciji. Povećanje - nakon uklanjanja birokratskih barijera - je kratkotrajno i izjednačava se na prosječnom nivou. U ukupnom pogledu, brojevi su i dalje mali. Dodatno, strah da će se broj trans osoba povećati u društvu je u svojoj osnovi diskriminatoran i patologizirajući, te ukazuje na stav da biti transrodna osoba nije prirodno i prihvatljivo. Bez obzira koji je broj transrodnih osoba, te koliko njih se osjeća komforno da slobodno živi svoj rodni identitet, te da pristupi pravnom prepoznanju roda, neophodno je da zakonodavni okvir uredi ovo pitanje na način da poštuje pravo na privatni život i zaštitu od diskriminacije, što podrazumijeva samoodređenje.

Društvo nije spremno za progresivan zakon o pravnom prepoznanju roda baziran na samoodređenju

▶ Nakon uvođenja procedure za pravno prepoznanje roda baziranog na samoodređenju, razumijevanje i podrška ravnopravnosti rodnog identiteta u malteškoj populaciji porasli su na 85 posto, što je ukupno drugo mjesto u EU. Prema tumačenjima malteških kreatora politika, ove promjene u stavovima jasno su u korelaciji s novim zakonom i unapređenjem ljudskih prava TIRV osoba. To je vrlo vjerovatna hipoteza jer Agencija za osnovna prava (Fundamental Rights Agency) pokazuje da javne politike koje uključuju ljudska prava LGB-

TI osoba vode ka poboljšanju kvaliteta života LGBTI osoba. Pored toga, manje birokratije u ovom području nikome ne čini štetu, a zapravo doprinosi unapređenju položaja jedne grupe stanovništva koja se inače nalazi na margini društva. Troškovi birokratije takođe se smanjuju sa smanjenjem kompleksnosti administrativnih procedura.

REPRODUKCIJA

Uklanjanje zahtjeva za sterilizacijom dovest će do trudnoće muškaraca i žena koje “prave” djecu

▶ U prošlosti su neka društva narušavala reprodukciju određenih grupa (npr. Roma/kinja, osoba s invaliditetom, osoba s mentalnim poremećajima, itd.) što mi kao društvo danas osuđujemo. Reproductivna prava ne zavise i ne smiju zavisiti od rodnog identiteta osobe; to su pojedinačna ljudska prava i kao takva ih treba štiti.

Sterilizacija nije prisilna ako osoba pristane na operaciju prilagođavanja pola rodnom identitetu

▶ Nabitno je da li osoba smatra prihvatljivim odreći se reproduktivnih prava u zamjenu za pravo na prepoznavanje identiteta. Deklaracija UN-a o bioetici i ljudskim pravima²⁵ kaže da se medicinske intervencije mogu provoditi samo uz prethodni, besplatni i informisani pristanak dotične osobe, zasnovan na odgovarajućim i adekvatnim informacijama. Ako bi povlačenje pristanka moglo dovesti do nedostataka, npr. nepristupačnosti zakonskog priznavanja roda, pristanak se ne daje slobodno i samim tim je ništavan, čime su prekršena ljudska prava osobe.

²⁵ UN Declaration on Bioethics and Human Rights, 2005, Article 6

DIJAGNOZA IZ OBLASTI MENTALNOG ZDRAVLJA

Potrebna nam je dijagnoza da bismo sprečili one koji imaju dijagnostifikovane mentalne poremećaje da pristupe pravnom prepoznanju roda

▶ Ako smo zabrinuti/e zbog mentalnog zdravlja ljudi, trebali/e bismo više uložiti u obrazovanje i podršku pitanjima vezanim za rodni identitet, te eliminaciju stigme koja okružuje trans osobe. Trans osobe su često lošijeg mentalnog zdravlja što je posljedica manjinskog stresa i reakcija na transfobično okruženje. Obavezno psihijatrijsko učešće u pravnom prepoznavanju roda doprinosi stigmatizaciji i mnoge trans osobe odlučuju da ćute o svojim problemima sa mentalnim zdravljem, iz straha da im se ne uskrati mogućnost prilagođavanja pola rodnom identitetu, kao i pravo na pravno prepoznanje roda. Vršnjačka podrška, savjetovanje van kliničkih okruženja, podrška od profesionalaca/ki iz oblasti mentalnog zdravlja bez patologizacije, te prihvatljivo okruženje mnogo su bolji vidovi podrške ljudima sa problemima sa mentalnim zdravljem. Strogi postupci procjene, s druge strane, otežavaju otvoren dijalog između pojedinca/ke i pružaoca/iteljke njege. Odlukom Svjetske zdravstvene organizacije da se transrodnost ukloni sa liste mentalnih poremećaja, te da se nova dijagnoza "rodne inkongruencije" prebaci u domen polnog i reproduktivnog zdravlja, predstavljala je značajan korak ka depatologizaciji trans identiteta.

Dijagnoza je potrebna da bi se osigurala trans-specifična zdravstvena zaštita i pokriće troškova za nju ostaje.

▶ Iskustva sa Malte i Švedske pokazuju da patologizacija nije neophodna za pružanje trans-specifične zdravstvene zaštite. Zdravstvo uvijek treba da proizlazi iz medicinskih potre-

ba osobe, a ne iz administrativnih zahtjeva ili pravnog statusa. Takođe, osobe koje su trudne i djeca imaju medicinske potrebe bez proglašenja patoloških stanja, tako da pitanje zdravstvene zaštite bez patologizacije, nije jedinstven slučaj kada su u pitanju trans osobe. U većini zemalja pokrće troškova zavisi od političke volje, što zahtijeva političku raspravu o tom pitanju.

Samo ljekar/ka/ i stručnjak/kinja može procijeniti da li je osoba zaista transrodna

▶ Ne postoji objektivan postupak za procenu rodnog identiteta osobe, što je i trenutni koncenzus u naučnoj zajednici. Dokazi pokazuju da traženje dijagnoze drugačijeg rodnog identiteta od pola pripisanog na rođenju, nije niti svrsishodno niti prikladno u pravnom prepoznavanju roda. U stvari, podnosioci/teljke zahtjeva često prilagođavaju svoje lične priče kako bi ispunili očekivanja stručnjaka/kinja da bi dobili dijagnozu i tako se ostvarili mogućnost pristupa pravnom prepoznavanju roda. Trenutni stav u najboljim medicinskim praksama je poštovanje samoodređenog rodnog identiteta osobe.

Dijagnoza mentalnog zdravlja/stručna procena sprečava „žaljenje i kajanje“, kao i detranzicije (postupak “vraćanja nazad” na pol pripisan na rođenju)

▶ Senzacionalistički mediji ponekad govore o trans osobama koje se nakon tranzicije odluče da ponovo žive u skladu sa polom pripisanim na rođenju. Tvrdi se da samoodređenje u pravnom prepoznavanju roda dovodi do preopterećenja administracije ljudima koji će neprestalno mijenjati oznaku roda u ličnim dokumentima. Međutim, nijedno praktično iskustvo ne podržava ovaj argument. U nekoliko poznatih slučajeva kada su se trans osobe odlučile za detranziciju, usamljenost, socijalni i porodični pritisak i uznemirenost koja je posledica

transfobije bili su presudni faktori koji su uticali na ovakvu odluku. Britanski tabloidi neumorno su tragali za osobama koje su se odlučile za detranziciju i tokom godina pronašli su samo jednocifreni broj osoba.

Zbunjenom osobom, koja nije transrodna, biće manipulirano da bi se postiglo pravno prepoznavanje roda

▶ Opcija pristupa pravnom prepoznavanju roda ne manipuliše niti zarobljava bilo koga. Kao i kod braka/registrovanog partnerstva za istopolne parove, ako to ne želite, nećete se vjenčati sa osobom istog pola. Takođe, svaka osoba ima pravo da donosi odluke koje se tiču te osobe. Ovo naročito važi za pitanje koje je intimno poput rodnog identiteta. To je zapravo argument u korist lakih administrativnih postupaka bez nepovratnih zahtjeva kako bi ljudi mogli slobodnije da istražuju svoj rodni identitet.

Ljudi će mijenjati identitet naprijed-nazad

▶ Iskustva zemalja sa lako dostupnim procedurama ne idu u prilog ovom argumentu. Zakon se ne koristi „samo iz zabave“ ili iz nemoralnih razloga. Uloženi napor i uticaj na privatni život transrodnih osoba su jednostavno previsoki. Oni koji preduzimaju praktične korake ka prepoznavanju roda često su prolazili kroz dugi period unutrašnjeg razmišljanja o tome. Ne može se pretpostaviti da je osnovna motivacija lakomislena. Ne treba potcjenjivati napore koji se uključuju u postupak prepoznavanja roda. Nije realno očekivati da će osoba više puta preuzeti na sebe birokratske procedure plus povezane troškove za promjenu dokumenata, ispravljanje obrazovnih diploma itd, ali i stres cijele procedure, samo kako bi se kasnije predomislila. Pored toga, preopterećenje administracije nije

valjan argument u slučajevima ponovnog ulaska u konfesionalnu grupu ili višestrukih razvoda. Uzgred, administrativne takse su postavljene da pokriju troškove opštih birokratskih administrativnih napora.

DJECA

Blagostanje djece će patiti i/ili će biti pod uticajem da budu (postanu) transrodni

▶ Ako bismo pitali trans mlade ili odrasle šta im je trebalo kad su bili mlađi i u kojoj dobi bi voljeli da su imali mogućnost za pravno priznavanje roda, odgovori najverovatnije neće favorizovati nikakve starosne granice u zakonima o priznavanju roda. Trans djeca, njihovi roditelji i odrasle osobe koji govore o iskustvima diskriminacije u detinjstvu daju bolan uvid u stvarnost bez pravne zaštite i snažan argument za propise koji su dostupni bez obzira na starost. U tom pogledu, pružanje sveobuhvatne usluge podrške i savjetovanja roditeljima i deci u okviru opštih porodičnih i usluga socijalne podrške mnogo su važnije za dobrobit trans djece i mladih. Takođe, ovaj argument otkriva osnovno uvjerenje da je biti trans suštinski loše i nepoželjno, stav koji nije kompatibilan sa principom jednakosti i nediskriminacije.

Djeca su suviše mala da bi donijela odluku o svom rodnom identitetu

▶ Mnogi roditelji trans djece izveštavaju da je njihovo trans dijete davalo vrlo odlučne izjave od doba kada su mogli da se izraze. Jedini preostali zadatak je osigurati da ova djeca mogu sigurno odrasti i osjećati se samopouzđano, bez obzira na to kako se njihov rodni identitet razvija. Zvanična

promjena imena i oznake roda pomaže trans djeci da istražuju svoj rodni identitet i pruža im podršku koja im je potrebna u često transfobičnom okruženju. Ovo ne zahtijeva medicinske intervencije ili psihijatrijsko učešće. Na pojedinačnom ili društvenom nivou ne nanosi se šteta ako dijete od početka ima mogućnost istraživanja svog rodnog identiteta, čak iako takav razvoj događaja možda nije dosljedan. Trans djeca koja su podržana u svom rodnom identitetu i koja mogu da žive u skladu sa tim ne pokazuju povišen nivo anksioznosti u odnosu nivoa njihovih ne-trans vršnjaka/kinja. Traženje od trans djece da „sačekaju“ dok ne požive svoj rodni identitet, međutim, gura ih u izolaciju, nevolju, depresiju i potencijalno samoubistvo. Istraživanja pretežno pokazuju štetu nanijetu djetetovoj ličnosti, uključujući potencijalnu pojavu suicidalnih tendencija, ako je razvoj njihovog rodnog identiteta i prilika da ga istražuju u otvorenom i prihvatljivom okruženju značajno otežan.

Dijagnoza iz djetinjstva može pomoći u pregovaranju o problemima sa vrtićima i školama

→ Ako dijagnostička procjena nije korisna za odrasle, zašto bi to trebalo da bude prikladno za maloljetnike/ce? Obrazovno i administrativno osoblje treba da zatraži smjernice o tome kako raditi sa trans i rodno različitom djecom i kako se baviti transfobičnim nasiljem. Obrazovanje i vođenje profesionalaca/ki koji/e rade sa trans i rodno varijantnom djecom su dugoročno efikasniji i pomažu u uspostavljanju prijatnog i sigurnog obrazovnog okruženja. Da bi se riješile nesigurnosti u pedagoškom ili porodičnom okruženju, razumno je primijeniti usluge obrazovanja i savjetovanja za obrazovni sektor i za one profesionalce/ke koji/e rade sa porodicama na širokoj osnovi.

Omogućavanje djetetu da živi svoj trans identitet zbuniće drugu djecu oko njihovog rodnog identiteta

▶ Odrastanje u društvu u kojem se poštuje različitost djece uči solidarnosti i empatiji. Ako odlučimo da ograničimo dječije iskustvo različitosti, učimo ih da je isključivanje važeća praksa. A djeca će na kraju odrasti, imati školske drugove/ice, članove/ice porodice, kolege/inice ili komšije/nice koji/e su trans. Djeca se suočavaju sa bogatstvom informacija, informacija i ideja o različitim oblicima života, ne samo putem interneta. Oni mogu i trebaju naučiti da pronađu svoj put. Takođe, ovaj argument rezonuje nereálnim strahom da bi dekriminalizacija homoseksualnosti dovela do više homoseksualaca i lezbejki. S druge strane, prihvatanje i prilagođavanje različitosti u drugima djetetu šalje poruku da je njegova sopstvena individualnost prihvaćena i voljena.

7. ZAKLJUČAK

Usvajanje Zakona o rodnom identitetu, baziranog na samoodređenju i usklađenog sa svim međunarodnim standardima i obavezama, propisano je novom Strategijom za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019-2023., te predviđeno do 2023. godine. Zakon bi trebao da obezbijedi pravno prepoznavanje roda transrodnim osobama, bez zahtjeva za podvrgavanje invazivnim medicinskim intervencijama, poput sterilizacije ili svih drugih intervencija koje mogu dovesti do sterilizacije, uključujući hormonsku terapiju. Dodatno, uklanjanjem transrodnosti sa liste mentalnih poremećaja u novoj reviziji Međunarodne klasifikacije bolesti (MKB-11) od strane Svjetske zdravstvene organizacije, a kojom se takođe, vodi crnogorski zdravstveni sistem, otvorila se mogućnost za kreiranje i usvajanje Zakona o rodnom identitetu koji je baziran na samoodređenju, odnosno pravu svake osobe da odredi svoj rodni identitet i realizuje ga u pravnom smislu.

Pravno prepoznavanje roda treba da bude jednostavna, administrativna praksa bazirana na samoodređenju. Samo ovakva praksa, omogućiće transrodnim, rodno varijantnim i interpolnim osobama dostojanstven život, te će doprinijeti smanjenju stigme i diskriminacije, ali i unaprijediti ukupnu rodnu ravnopravnost u društvu.

O SPEKTRI

Asocijacija Spektre je jedina organizacija u Crnoj Gori koja se bavi specifično zaštitom i promocijom ljudskih prava transrodnih, rodno varijantnih i interpolnih osoba. Čine je transrodni/e i rodno varijantni/e aktivisti/kinje. Osnovana je u martu 2017. godine, nakon višegodišnjeg djelovanja neformalne grupe “Transovci” kroz Queer Montenegro.

Naša misija, vizija i vrijednosti

Vizija Spektre je društvo u kojem sve osobe uživaju jednaka prava, u kojem se svi identiteti i tijela poštuju, a razlike slave.

Misija Spektre je iskorjenjivanje rodno zasnovanog nasilja u Crnoj Gori, kroz stvaranje jakog, vidljivog pokreta, javno zagovaranje, edukaciju i aktivno uključivanje trans, rodno varijantnih i interpolnih osoba u kreiranje i sprovođenje politika koje obezbjeđuju jednakost, te poštovanje različitosti.

Naše vrijednosti

Pacifizam – Mi vjerujemo u postojanje bez praktikovanja nasilja u bilo kojem obliku. Oštro se protivimo svakoj praksi koja predstavlja fizičko, psihološko, seksualno i/ili sistemsko nasilje.

Samoodređenje – Smatramo da svaka osoba ima ekskluzivno pravo da sama definiše svoj/e identitet/e, te se zalažemo za pravno prepoznanje i poštovanje istih identiteta.

Feministički principi – Vjerujemo u rodnu ravnopravnost osoba svih rodnih identiteta i/ili polnih karakteristika.

Intersekcionalnost – U našem aktivizmu vodimo se principom intersekcionalnosti koji prepoznaje da svi/e imamo više identiteta, te da možemo doživljavati opresiju na osnovu više ličnih karakteristika i/ili pripadnosti različitim grupama, pri tome ne dajući primat nijednoj od njih.

Poštovanje identiteta, ličnog integriteta i iskustava – Vjerujemo u autentičnost svačijeg identiteta i iskustava, ne ulazeći u propitivanje istih. Smatramo da je lični integritet nepovredivo pravo svakog ljudskog bića, te se naročito posvećujemo zaštiti istog.

Transparentnost u radu – Posvećeni smo aktivnom i kontinuiranom komuniciranju sa TIRVQ zajednicom i opštom javnosti, sa ciljem održavanja našeg rada u potpunosti transparentnim. Smatramo da je transparentan način rada neophodan kako bi zajednica za koju se zalažemo bila u svakom trenutku upoznata sa našim aktivnostima i razlozima iza istih.

Timski rad i kultura dijaloga – Vjerujemo u aktivizam koji dolazi iz asertivne komunikacije, dijeljenja odgovornosti, te zajedničkog odlučivanja. Ne uzmičemo pred poteškoćama i konfliktima, već ih zajedno rješavamo.

Kritičko promišljanje – Aktivno učestvujemo u pitanjima od značaja za TIRVQ zajednicu i opštu javnost, uz kritički pristup i podsticanje kritičkog mišljenja. Spremno dočekujemo i kritiku našeg rada, te aktivno radimo na unapređenju istog.

Integritet – Donosimo odluke u skladu sa vrijednostima i ciljevima organizacije, ne dopuštajući kompromise koji ih mogu narušiti. Ne pristajemo na političke pritiske, ne trgujemo s ljudskim pravima, ne podržavamo one koji/e ne dijele naše vrijednosti.

Kontakt:

E-mail: info@asocijaciaspektra.org

Web: www.asocijaciaspektra.org

Facebook: <https://www.facebook.com/asocijacija.spektra>

Instagram: <https://www.instagram.com/asocijacija.spektra/>

Youtube: <https://www.youtube.com/c/AsocijacijaSpektra>

This project was funded through a U.S. Embassy grant. The opinions, findings, and conclusions or recommendations expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Department of State.

Ovaj projekat je finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

